

УДК 811.162.1'276.3-053.5

Marta Rutkowska

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

DERYWACJA JAKO PODSTAWOWY SPOSÓB BOGACENIA SŁOWNICTWA W SLANGU UCZNIOWSKIM

Аналізується учнівський сленг польської мови: визначається поняття сленгу, подається перелік наукових досліджень польського сленгу, розглядаються шляхи поповнення словника учнівського сленгу польської мови, визначаються найбільш продуктивні з них.

Анализируется сленг школьников в польском языке: определяется понятие сленга, приводится перечень научных исследований польского сленга, рассматриваются пути пополнения словаря школьного сленга польского языка, определяются наиболее продуктивные из них.

The subject of this article is Polish student slang. The article defines the notion of slang, submits the history of research in Polish slang, presents the ways of vocabulary development in Polish slang and describes the most productive of them.

Gwara uczniowska jest jedną ze środowiskowych odmian polszczyzny. Z istnienia tej odmiany języka zdają sobie sprawę nie tylko jej bezpośredni użytkownicy – uczniowie, ale także nauczyciele i rodzice. Język uczniowski nie jest używany tylko w szkole i nie dotyczy tylko spraw z nią związanych. Leksyka slangu młodzieżowego obejmuje także życie pozaszkolne, towarzyskie i rodzinne młodych ludzi.

Materiał językowy omówiony w artykule został zebrany w okresie od stycznia do maja 2007 roku wśród uczniów, uczęszczających do pięciu ponadgimnazjalnych szkół konińskich. Materiał był zbierany na podstawie ankiety, która miała charakter anonimowy, uczniowie musieli podać tylko nazwę swojej szkoły, profil klasy, do której uczęszczają oraz wiek (rok urodzenia).

Język uczniów czerpie środki z polszczyzny ogólnej (*żółwiki* ‘młodsze rodzeństwo’, *cegielki* ‘szkoła budowlana’, *angielka* ‘nauczycielka języka angielskiego’, *gej* ‘przystojny chłopak’), potocznej (*forsa*, *siano*, *szmal* ‘pieniądze’, *dupa* ‘ładna dziewczyna’, *pizda* ‘ocena niedostateczna’) oraz innych odmian środowiskowych, takich jak: nomenklatura naukowa i techniczna (*wehikul* ‘samochód’, *maszyna* ‘motocykl’, *chromosom* ‘nauczyciel biologii’, *mózg* ‘uczeń’), sportowa (*zawodnik* ‘uczeń’, *trener* ‘nauczyciel wychowania fizycznego’), żargon przestępczy (*gity* ‘uczniowie mieszkający w Koninie’, *cwel* ‘przystojny chłopak’, *banda* ‘klasa jako społeczność’), itd.

Slang młodzieżowy nastawiony jest na zatajenie prawdziwego tematu rozmowy, wyrażanie ekspresji (co wiąże się z tendencją do ekonomizacji języka) i swojego stosunku do otaczającej rzeczywistości. Dominuje w nim ironia, żart i komizm. Kwiecistość, szeroka metaforyka, powodująca częste niedoprecyzowanie znaczeniowe oraz fakt jak szybko język uczniów się zmienia, świadczą o bogatej wyobraźni młodych ludzi. Pod tym względem slang uczniowski podobny jest do języka poetyckiego. Jednakże poezja posługuje się szerokim zakresem środków formalnych (rym, rytm), których slang nie wytwarza. Jest on bowiem nastawiony na humor i niewymyślną ekspresję. Dla uczniów nieświadomy proces tworzenia socjolektu uczniowskiego jest tylko zabawą językiem. Uczniowie tworzą słownictwo związane z ich codziennym życiem w szkole i poza nią.

Zasób leksykalny i frazeologia dotyczące tych dwóch sfer uczniowskiej egzystencji są najbogatsze.

Gwara uczniowska znalazła się w kręgu zainteresowań językoznawców dopiero na początku dwudziestego wieku. Pierwszym odnotowanym opracowaniem, dotyczącym tego tematu, jest artykuł Ignacego Wolanowskiego *Gwara uczniów lubelskich 1875 – 1885* [10, t. 16], który ukazał się drukiem w 1902 roku.

W okresie międzywojennym badacze skupili się na próbach stworzenia słowników gwary uczniowskiej. Pierwszy słownik Piotra Ciuły, Włodzimierza Czarneckiego i Edwarda Klicha zawierał słownictwo uczniów z Poznania i Trzemeszna [1, 290 – 307]. O pomysł stworzenia ogólnopolskiego słownika gwary uczniowskiej pisał Bronisław Wieczorkiewicz [9, s. 142–144].

Po drugiej wojnie światowej zainteresowanie gwarą uczniowską wzrosło. Ciekawymi opracowaniami z tego okresu są rozdziały w monografiach Bronisława Wieczorkiewicza [10, s. 337–356] i J. Węgier [8, s. 48–56.]. Innymi publikacjami z tego okresu, dotyczącymi gwary uczniowskiej są: *Nazwy ocen szkolnych* Z. Grzecha i L. Wajdy [5] oraz *Słownik gwary młodzieżowej* J. Mazura [6, cz. 1, nr 11, cz. 2, nr 12].

Lata dziewięćdziesiąte XX wieku i początek trzeciego tysiąclecia, zaowocowały kolejnymi pracami naukowymi w dziedzinie leksyki młodzieżowej, min.: Haliny Zgółkowej i Katarzyny Czarneckiej. Halina Zgółkowa, w swej pracy naukowej, poświęciła wiele miejsca językowi uczniów. Najbardziej obszerną pracą naukową na temat języka uczniów, powstałą w ostatnich latach, jest publikacja Katarzyny Czarneckiej *Uczniowska odmiana współczesnej polszczyzny w świadomości jej użytkowników* [2]. Autorka bada slang uczniowski pod wieloma aspektami. Wskazuje na jego niejednorodność (mającą związek także ze zróżnicowaniem terytorialnym) i sposoby bogacenia słownictwa.

W 2004 roku ukazał się *Nowy słownik gwary uczniowskiej* pod redakcją Haliny Zgółkowej [7]. Materiał, na podstawie którego powstał, był zbierany w latach 1999–2002, wśród uczniów ostatnich klas szkół podstawowych, gimnazjów, zasadniczych szkół zawodowych, liceów i techników, znajdujących się na terenie całego kraju. Słownik zawiera 16787 haseł i hasłowych związków wyrazowych.

Uczniowie wzbogacają słownictwo poprzez tworzenie derywatów, neosemantyzmów, związków frazeologicznych oraz zapożyczając wyrazy z języków obcych.

Neosemantyzmy slangowe tworzone są w procesie metaforyzacji (w zebranych materiale stanowią najliczniejszą grupę: 'ładna dziewczyna' *dupa, pipa, sikorka, szprycha*, 'rada pedagogiczna' *holota, horda, mądrzy, sabat*, 'ocena niedostateczna' *but, glan, gong, kapeć, laczek, lufa*, pała, 'młodsze rodzeństwo' *gumisie, poddani, szczeniaki*), metonimizacji ('nauczyciel muzyki' *flet, maestro, mandolina*, 'Internet' *pająk, sieć*), paronimizacji (*dedukować się* 'uczyć się 'edukować się', *histeryk* 'historyk'), elipsy ('szkoła im. M. Kopernika' *kopernik*, 'środki [tabletki] antykoncepcyjne' *tabletki*) i apelatywizacji ('szkoła zawodowa' Oksford, 'nauczyciel fizyki' Einstein, 'środki antykoncepcyjne' *Durex, Unimil*). Źródłem dla tworzenia neologizmów znaczeniowych jest polszczyzna ogólna, potoczna oraz inne odmiany środowiskowe lub zawodowe języka (terminologia naukowa i techniczna, słownictwo środowisk przestępczych, słownictwo sportowe). Przeważająca część neosemantyzmów jest nacechowana ekspresywnie, przeważnie ujemnie.

Zapożyczenia występujące w zebranych materiale, są zarówno pożyczkami fonetycznymi, jak i graficznymi. W obrębie tych grup można wyróżnić także cytaty i zapożyczenia całkowite. Uczniowie zapożyczają nowe formy najczęściej z języka angielskiego (*s'ister* 'siostra',). Inne języki to: hiszpański (*hac'ienda* 'mieszkanie', *mañiana* 'odpowiedź przy tablicy', *padre* 'ojciec'), rosyjski (*s'iem'ia* 'rodzina', *babuška* 'babcia', *d'ieduška* 'dziadek', *žen'g'i* 'pieniądze', *kaiet* 'zeszyt', *knīga* 'podręcznik szkolny', ro-

żiściele 'rodzice'), włoski (*ćiau* 'forma witania się ze znajomymi'), niemiecki (*heft* 'zeszyt'), czeski (*bab'ička* 'babcia'). Wśród zapożyczeń całkowitych występują takie, które wprowadzane są w polski paradygmat, zmieniają znaczenie w języku polskim lub ich znaczenia się zawęża.

Wśród związków frazeologicznych można wyróżnić wyrażenia, zwroty i frazy. Powstały one na bazie frazeologizmów występujących w polszczyźnie ogólnej (w procesie metaforyzacji bądź metonimizacji: *małpi gaj* 'pokój nauczycielski', *koło fortuny* 'opowiadanie przy tablicy', *kara za grzechy* 'obowiązki domowe', *dawać dupy* 'uprawiać seks', *masz mamonę?* 'prośba o pieniądze') lub są oryginalnymi twórcami uczniów (mającymi na celu zatajenie prawdziwego tematu rozmowy: *wyższa rada* 'samorząd szkolny', *dobry towar* 'przystojny chłopak', *szkoła przyszłości* 'szkoła im. M. Kopernika', *zeszyt z wyrokami* 'dziennik szkolny', *wybić do kina* 'iść do kina', *dać sobie luz* 'rozwieźć się', *która na osi?* 'pytanie o godzinę'). Tworząc nowe związki, uczniowie wykorzystują słownictwo należące do slangu uczniowskiego.

Derywacja jest podstawowym sposobem bogacenia slangu uczniowskiego.

Derywaty, które wystąpiły w zebranych materiale można podzielić w następujący sposób: 1) według przynależności formacji słowotwórczych do klas części mowy: rzeczowników, czasowników lub przymiotników; 2) według przynależności wyrazu motywującego dany derywat do określonej klasy części mowy. Wyodrębnione zostaną w ten sposób derywaty motywowane przez rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki, liczebniki, związki frazeologiczne oraz skróty i skrótowce. Następnie derywaty można podzielić na mutacyjne, modyfikacyjne i transpozycyjne, a zatem ze względu na relacje pomiędzy tematem słowotwórczym a formantem. W każdej grupie należy wyróżnić podzbiory formacji powstałych w wyniku derywacji prefiksальной, sufiksальной, postfiksальной, paradygmatycznej i ujemnej.

Najliczniejszą grupę derywatów stanowią derywaty rzeczownikowe. Klasyfikując je, opieram się o kryteria podziału zastosowane przez R. Grzegorzyczkową i J. Puzyninę [4].

Analizując przykłady podają także (w nawiasie kwadratowym) wyraz motywujący dany derywat, oraz jego znaczenie w polszczyźnie ogólnej lub potocznej.

Użytkownicy slangu uczniowskiego przy tworzeniu nowych derywatów wykorzystują zarówno mutację, modyfikację jak i transpozycję.

Derywaty transpozycyjne nazywają czynności, procesy i stany. Są to przeważnie derywaty odczasownikowe, takie jak : *ciupcianie* – uprawianie seksu [wyraz motywujący: '*ciupciać*' – uprawiać seks], *kukanie* – ściąganie [wyr. mot.: '*kukać*' – ściągać podczas sprawdzianu], *ruchańsko* – uprawianie seksu [wyr. mot.: '*ruchać (się)*' – uprawiać seks], *ustawka* – bicie się [wyr. mot.: '*ustawiać się*' – bić się (przeważnie po meczach piłkarskich)]. Sposobem tworzenia tych neologizmów transpozycyjnych jest sufiksacja.

Opierając się na klasyfikacji zastosowanej przez Stanisława Grabiasa [3], można wyróżnić następujące grupy derywatów mutacyjnych: nazwy wykonawców czynności (odczasownikowe: *dziobak* – uczeń liceum [wyr. mot.: '*dziobać*' – uczyć się], *kujon* – uczeń [wyr. mot.: '*kuć się*' – uczyć się], *gnębiciel* – nauczyciel [wyr. mot.: '*gnębić*']); nazwy nosicieli cech (odprzymiotnikowe: *zamuleńce* – samorząd szkolny [wyr. mot.: '*zamułony*'], *twarowiec* – brzydki chłopak [wyr. mot.: '*twarzowy*']); odrzeczownikowe: *wapniak* – nauczyciel [wyr. mot.: '*wapno*']), nazwy narzędzi i środków czynności (odczasownikowe: *ścigacz* – motocykl [wyr. mot.: '*ścigać się*']), nazwy obiektów czynności (*pykanka* – gra komputerowa [wyr. mot.: '*pykać*' – grać w gry komputerowe], *sącz* – picie [wyr. mot.: '*sączyc*' – pić], *pak* – jedzenie [wyr. mot.: '*pakować*' – jeść dużo i szybko by zaspokoić głód]), nazwy miejsc (odrzeczownikowe: *dzieciarnia* – gimnazjum [wyr. mot.: '*dzieci*'], *molarium* – biblioteka szkolna [wyr. mot.: '*mól*'], *książkownia* – biblioteka szkolna [wyr. mot.: '*książka*]).

Podobnie jak w przypadku transpozycji w mutacji, do tworzenia neologizmów, wykorzystywana jest derywacja sufiksalna. Nowością jest jednak postać znaczeniowa wyrazów podstawowych. W slangu uczniowskim wyrazami motywującymi dla derywatów są neosemantyzmy w nim występujące: *ustawiać się* – bić się, *lamus* – uczeń, *ślimak* – pocałunek.

Derywacja modyfikacyjna w slangu uczniowskim związana jest ze zmianą paradygmatu. Dotyczy to zarówno tworzenia nazw żeńskich od odpowiednich nazw męskich (*kuzyna* – kuzynka [wyr. mot.: *kuzyn*], *ślima* – pocałunek [wyr. mot.: *ślimak* – *pocałunek*]), jak i nazw męskich od odpowiednich nazw żeńskich (*glacu* – przystojny chłopak [wyr. mot.: *glaca* – *hysina*, *głowa pozbawiona włosów lub z bardzo krótko ostrzyżonymi włosami*'], *jaszczur* – brzydki chłopak [wyr. mot.: *jaszczurka*]).

Derywaty ekspresywne, również tworzone przez sufiksację, wykorzystują sufiksy typowe dla formacji deminutywnych i augmentatywnych. Wśród augmentatywów są także derywaty ujemne. Formanty deminutywne w polszczyźnie ogólnej «przekazują informacje o małym wymiarze przedmiotów oznaczonych podstawą» [4, s. 425]. W slangu uczniowskim deminutywność nie wskazuje na desygnat mniejszy niż wyraz motywujący, np.: *-ik*: *luzik* – wakacje [wyr. mot.: *luz*], *-eczki*: *ziomeczki* – uczniowie z Konina [wyr. mot.: *ziomek*], *-ek*: *lepek* – przystojny chłopak [wyr. mot.: *leba*], *-uś*: *ziomuś* – uczeń [wyr. mot.: *ziomek*]. Zazwyczaj formanty deminutywne tworzą derywaty od ujemnie nacechowanych wyrazów motywujących: *napierdalanka* ‘bicie się’ powstała od *napierdalanie* ‘bicie się’, *bzykanko* ‘uprawianie seksu’ powstałe od *bzykanie* ‘uprawianie seksu.

Ekspresywność wyraża się również przez formanty augmentatywne w derywatach motywowanych przez wyrazy nienacechowane: *-cha*: *lacha* – ładna dziewczyna [wyr. mot.: *laska*], *-uch*: *dziaduch* – dziadek [wyr. mot.: *dziadek*], jak również przez wyrazy nacechowane negatywnie: *-iszcz*: *kurwiszcz* – brzydka dziewczyna [wyr. mot.: *kurwa*], *-sko*: *ruchańsko* – uprawianie seksu [wyr. mot.: *ruchać się*]. Nazwy ekspresywne powstają także w derywacji ujemnej: *kartkowa* – kartkówka [wyr. mot.: *kartkówka* – *sprawdzian z trzech ostatnich lekcji*], *zawodowa* – szkoła zawodowa [wyr. mot. *zawodówka* – *szkoła zawodowa*], *szpara* – ładna dziewczyna [wyr. mot.: *szparka*]. Derywaty augmentatywne są także nacechowane negatywnie.

Stanisław Grabias wymienia derywaty tożsamościowe. Pisze: «najistotniejszym, najbardziej produktywnym procesem slangowego słowotwórstwa jest taki typ modyfikacji, której wynikiem stają się neologizmy emocjonalnie neutralne, odznaczające się analogicznym, jak wyrazy podstawowe, zakresem znaczeniowym. Derywacja, w takich przypadkach, prowadzi tylko do nowości formalnej, w neologizmach będących jej udziałem trudno doszukiwać się komponentów świadczących o pozytywnej lub negatywnej ocenie zjawisk» [3, s. 216]. Oznacza to, iż użytkownicy slangu uczniowskiego kreują zjawiska językowe dla samej tylko kreacji.

Złożenia występujące w zebranych materiale są determinatywne [4, s. 222] (ze względu na rodzaj relacji składniowej między członem określającym a określanym), a także nadrzędno – podrzędne [3, 459] (ze względu na wzajemny stosunek członów złożenia, pierwszy człon jest określający, semantycznie podrzędny wobec członu drugiego) i dopełnieniowe: *dupolizy* – samorząd szkolny [wyr. motywowany przez związek frazeologiczny *lizać komuś dupę, czyli przesadnie schlebiać komuś, podlizywać się*], *lachociąg* – brzydka dziewczyna [wyr. motywowany przez związek frazeologiczny *ciągnąć komuś łaskę, który oznacza uprawianie seksu oralnego*].

Analizowane derywaty przymiotnikowe powstały w wyniku sufiksacji. Wyrazami motywującymi dla nich są czasowniki. Slang młodzieżowy wykorzystuje sufiksy charakterystyczne dla polszczyzny potocznej: *-ony*: *odwieszony* – odwołane lekcje [wyr. mot.: *odwieszać* ‘odwoływać lekcje’]; *-ący*: *dopieszczający* – ocena dopuszczająca [wyr. mot.:

dopieszczać]. Derywaty czasownikowe natomiast powstają w wyniku: prefiksacji (*zakisić* – uprawiać seks pierwszy raz [wyr. mot.: *kisić* – *uprawiać seks*]), sufiksacji (*zakuwać*, *wkuwać* – uczyć się [wyr. mot.: *zakuć*, *wkuć* ‘*nauczyć się*’], *dupczyć* – uprawiać seks [wyr. mot.: *dupa*]) i postfiksacji (*bzykać się* – uprawiać seks [wyr. mot.: *bzykać kogoś* ‘*uprawiać z kimś seks*’], *edukować się* – uczyć się [wyr. mot.: *edukować kogoś* – *uczyć kogoś*]). Afiksy używane w slangu uczniowskim charakterystyczne są dla polszczyzny ogólnej.

Sposobem na tworzenie derywatów czasownikowych motywowanych przez rzeczowniki jest zmiana paradygmatu fleksyjnego, np.: *internetować* – korzystać z Internetu [wyr. mot.: *Internet*].

Derywaty, które analizuję są w przeważającej części oryginalnymi twórcami uczniów (*molarium* – biblioteka szkolna [wyr. mot.: *mól*], *babcinka* – babcia [wyr. mot.: *babcia*], *wapniak* – nauczyciel [wyr. mot.: *wapno*], *pryszczol* – brzydki chłopak [wyr. mot.: *pryszcz*], *mózgownica* – uczennica [wyr. mot.: *mózg*], *młociarnia* – szkoła zawodowa [wyr. mot.: *młotek*], *sierściuchy* – zwierzęta domowe [wyr. mot.: *sierść*], *lamuska* – uczennica [wyr. mot.: *lamus* – *uczeń*], *plejka* – gra komputerowa [wyraz motywowany przez angielski rzeczownik ‘*play*’ – *gra*], *gapanie* – ściąganie [wyr. mot.: *gapić się*], *dopieszczacz* – ocena dopuszczająca [wyr. mot.: skrót *dop*; temat słowotwórczy został celowo rozszerzony o interfiks – *eszcz*, przez co neologizm nawiązuje do czasownika związanego ze sferą seksualności – ‘*dopieszczać*’], *odwieszony* – odwołane lekcje [wyr. mot.: *odwieszać* – *odwoływać lekcje*], *migdalić się* – całować się [wyr. mot.: *migdał*], *zakuwać* – uczyć się [wyr. mot.: *zakuć* – *nauczyć się*]) i, tylko w nielicznym stopniu te, które występują w polszczyźnie ogólnej lub potocznej (*ciasteczko* – przystojny chłopak [wyr. mot.: *ciastko*], *kumplować się* – przyjaźnić się [wyr. mot.: *kumpel*], *muzyczka* – nauczycielka muzyki [wyr. mot.: *muzyka*], *sianko* – kieszonkowe [wyr. mot.: *siano*], *gumki* – środki antykoncepcyjne [wyr. mot.: *guma* – *prezerwatywa*], *muzyk* – nauczyciel muzyki [wyr. mot.: *muzyka*]).

Literatura

1. **Ciuła P.** Przyczynki do gwary uczniowskiej w Poznaniu i Trzemesznie / P. Ciuła, W. Czarniecki, E. Klich // *Slavia Occidentalis*. – VI. – 1927. – S. 290–307.
2. **Czarnecka K.** Uczniowska odmiana współczesnej polszczyzny w świadomości jej użytkowników / K. Czarnecka. – Poznań, 2000.
3. **Grabias S.** Język w zachowaniach społecznych / S. Grabias. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2001.
4. **Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia** / pod. red. R. Grzegorzczkovej, R. Laskowskiego i H. Wróbla. – Warszawa, 1998.
5. **Grzech Z.** Nazwy ocen szkolnych / Z. Grzech, L. Wajda // *Językoznawca*. – 1970.
6. **Mazur J.** Słownik gwary młodzieżowej / J. Mazur // *Szpilki*. – 1966. – Cz. 1, nr 11; cz. 2, nr 12.
7. **Nowy słownik gwary uczniowskiej** / pod red. H. Zgólkowej. – Wrocław, 2004.
8. **Węgier J.** Gwara środowiskowa uczniów / J. Węgier // *Integracja i dezintegracja języka na Pomorzu Zachodnim*. – Szczecin, 1978. – S. 48–56.A
9. **Wieczorkiewicz B.** O polski słownik gwary uczniowskiej / B. Wieczorkiewicz // *Polonista*. – 1932, z. 4. – S. 142–144.
10. **Wieczorkiewicz B.** Gwara szkolna / B. Wieczorkiewicz // *Gwara warszawska wczoraj i dziś*. – Warszawa, 1966. – S. 337–356.
11. **Wolanowski I.** Gwara uczniów lubelskich 1875–1885 / I. Wolanowski // *Wisła*. – 1902. – T. 16.